

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

A Scholarly Annual of Ferenc Rákóczi II.
Hungarian College of Transcarpathia

2009
VIII. évfolyam, 1. kötet
Том VIII, № 1
Volume VIII, № 1

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

2009/1
VIII. évfolyam, 1. kötet / Том VIII, № 1

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Soós Kálmán, Orosz Ildikó, Cserniczkó István, Barkáts Jenő
A KÖTETET SZERKESZTETTE: Penckófer János, Kohut Attila

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Шовш К., Орос І., Черничко С., Боркач Є.
ЗА РЕДАКЦІЮ: Пенцкофер І., Когут А.

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó / Коректура: Г. Варцаба І.
TÖRDELÉS: Garanyi Béla / Верстка: Гороній А.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

A kiadásért felel: Orosz Ildikó és Soós Kálmán / Відповідальні за випуск: Орос І., Шовш К.

ISBN: 978-966-7966-76-8

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Történelem

BRAUN LÁSZLÓ: Történelem és identitás. Gondolatok az azonosságtudatról, a hovatarozásról és a nemzeti-közösségi érzésekről	7
LUKÁCS ATTILA: A magyar–magyar kapcsolatok alakulása (1944–91). A magyar–magyar kapcsolatok és a szovjet korszak	15
BERECZKY GYÖRGY: A sztálini és hrucscsovi nemzetiségpolitika a korabeli kárpátaljai sajtóban, összehasonlító jellemzésük	29
SZAKÁL IMRE: Podkarpatszka Rusz jelentősebb pártjainak szereplése a nemzetgyűlési és tartományi választásokon 1924 és 1938 között	37
BARÁTH VIKTÓRIA: A donbászi munkaszolgálat a kigyósi túlélők emlékezetében	55

Honismeret

BARTA KÁROLY: Mezővári lakosságának összetétele	69
BALLA ANDREA: Nagydobrony családnevei a XX. század elejétől napjainkig	79

Nyelv- és irodalomtudomány

СЛИЗАНЕТА БАРАНЬ–СТЕПАН ЧЕРНИЧКО: Дослідження українсько-угорських міжмовних контактів у Закарпатському угорському інституті ім. Ференца Ракоці II	91
BÁRÁNY BÉLA: A sors koncepciója Vaszilij Grosszman <i>Élet és sors</i> , illetve Kertész Imre <i>Sorstalanság</i> című regényében	113
ТУРЯНИЦЯ Ю. Д.: Поет великої любові до людей, до України. А мати – мадярка, батько – француз	123

Pedagógia

ХИЖНА О. П.: Компетентність учителя початкової школи як важлива умова успішності художньо-педагогічної діяльності	131
HUSZTI ILONA: Angoltanárképzés Beregszászon	141
SZILÁGYI LÁSZLÓ: Language learning strategies used by successful and unsuccessful language learners in the process of learning English as a foreign language at the Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakoczi II	147
BALOGH LÍVIA: Kárpátaljai magyar iskolai értesítők adatbázisa	161
LESKU KATALIN: A környezeti nevelés gyakorlata a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karán	171

Gazdaság, környezet és turisztika, fauna

СПАСЬКИЙ Г. В.: Економічні засади створення спеціальної економічної зони “Берегово”	183
MELYNCSOK ADRIENN: Gazdasági átalakulások Kárpátalja mezőgazdaságában az elmúlt évek statisztikai adatai alapján (különös tekintettel a növénytermesztés helyzetére) ...	191
RÁCZ BÉLA: A <i>Nagymuzsaly-A</i> lelőhely pattintott kőszköz-gyűjteményének nyersanyag típusai	205
LÁSZLÓ GYURICZA–SÁNDOR BERGHAUER: Probleme der Bewertung der Naturbedingungen im Tourismus	213
DR. KOMONYI ÉVA–CSOMA ZOLTÁN–DEMETER LÓRÁNT: A Nagy-hegyen található meddőhányó kihatása a környező vizek állapotára	221
KOLOZSVÁRI ISTVÁN–ILLÁR LÉNÁRD: A Tisza tiszaujlaki szakaszán élő szitakötőfajok faunisztikai felmérése	231
Eseménynaptár	241

Történelem és identitás. Gondolatok az azonosságtudatról, a hovatartozásról és a nemzeti-közösségi érzésekről

Rezümé A történelem és az emberi identitás változása szoros összefüggésben áll egymással. A társadalom fejlődése, illetve nagy tragédiái mélyen hatottak mind az egyén, mind a közösségek alakulására. A közösség formálja az egyén gondolkodását, s az egyén jellemével hat a környezetére. A napjainkra is jellemző nemzeti identitás erős érzelmi alapra támaszkodik és a történelmi múltban gyökerezik. A nemzeti identitással egyaránt kapcsolatba hozható a kisebbségi önmeghatározás és a nacionalizmus. Elsősorban Európa nyugati részében az utóbbi évtizedekben bekövetkezett változások miatt a nemzeti identitás veszített abszolút pozíciójából. Azonban a fiatal államok és a kisebbségi sorban élő emberek számára a nemzeti önmeghatározás erős kötődést jelent.

Резюме Історія та самоідентифікація людини мають тісні взаємозв'язки. Розвиток і великі трагедії суспільства глибоко вплинули на долю людей та різних спільнот. Спільноти формують думки осіб, а особи зі своїм характером впливають на різні спільноти. Національна ідентифікація, що і нині характерна для багатьох держав, опирається на міцні особисті почуття і корениться в історичному минулому. Також до національної ідентифікації відноситься самосвідомість національних меншин та націоналізм. Внаслідок змін, які відбулися протягом останніх десятиріч у світі, послабилися позиції національної ідентифікації – в першу чергу у західній частині Європи. Однак все це має велике значення для молодих держав та національних меншин.

Egész történelmünket végigkíséri az emberi identitás és annak változása. Hiszen, ha a történelem nem más, mint az emberiség múltja, s elsősorban nem pusztán az egyén, hanem a közösségek története – bár ez a történészek tudományos vitáinak középpontjában áll –, akkor ennek a közösségi múltnak szerves része az abban lévő egyén helyzete és gondolkodása. Az Oxford English Dictionary meghatározása szerint az identitás „a személy azonossága minden időben és minden körülmény között; az az állapot vagy tény, hogy egy személy vagy dolog önmaga és nem valami más; egyéniség, személyiség” [OED, on-line: <http://www.oed.com>]. Az identitás csak a közösségen belül tanulmányozható, lényegében a közösség szülte, mindenekelőtt a heterogén, sokrétű közösségeké, amelyeket bátran nevezhetünk fejlődésük szintjétől függően társadalomnak. Ha az identitás az egyén helyzetét meghatározó azonosulástudat, akkor feltehető a kérdés: nincs-e a nagyobb közösségeken kívül található identitás? Válaszként itt el kell ismernünk annak létezését a heterogén közösségen kívül is. Ennek ellenére mégis kijelenthető: ha az identitás kialakítója nem is a heterogén közösségi élet, az önmeghatározás – akár egyéni, akár csoportos – a viszony és a viszonyulás kapcsolatában jelenik meg (különböző emberi csoportok között). A tudományos kutatások célja az identitás vizsgálatakor az egyén helyzete a közösségben, valamint az emberi közösségek kapcsolatai egymás között vagy egymáson belül. A XXI. században talán már kijelenthető, hogy minden identitásvizsgálat közösségen belülinek tekinthető, hiszen az alap az emberiség egységes léte. Mivel az identitás az egyén önmeghatározása a társadalmon belül, a közösségi hovatartozás alapja, így a társadalom és az identitás kérdését úgy kell vizsgálnunk, mint két egymásra oda-vissza ható erőt, amely

---

* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, tanár

alakítja a másikat. A történelem különböző korszakaiban világosan kimutatható ez az egymásra hatás. A társadalom gazdasági-politikai viszonyainál fogva meghatározta az identitást, míg az identitás erősen befolyásolta a társadalom fejlődését (a folyóvilági kultúrák kialakulása, a kereszténység kibontakozása, a középkori vallásháborúk, avagy az Újvilág felfedezése stb.).

Az *Oxford Advanced Learner's Dictionary* kulturális, egyéni, nemzeti és csoportos identitást különböztet meg [Hornby A. S., 2007, 770. o.]. A kollektív identitás közel egy évszázada vált fontos kérdéssé. Michael Freeden nyilvánvalónak tartja, hogy a kollektív identitás felsőbbrendű az egyéni identitásnál. Az egyéni identitást időben változónak tartja, míg a kollektív identitásnál ez a változás „kevesbé feszítő kérdés, mivel a kollektív identitás mindig túléli a közösség bármelyik tagját” [Freeden, M., 2008, 12. o.]. Az erős identitástudattal rendelkező népek és népcsoportok jobban tudják érvényesíteni elképzeléseiket, törekvéseiket és érdekeiket, mint az azzal nem rendelkező vagy gyenge kollektív identitástudattal rendelkező csoportok. Freeden viszont rámutat arra, hogy „a közösségek csak akkor virágozhatnak, ha összetevőik fejlődnek, és lehetőségük van saját különálló identitásuk megerősítésére” [Uo., 12. o.].

A nemzeti identitás keresése a régmúltra nyúlik vissza, de a mai fogalmink között kibontakozása a nagy francia forradalom és az azt követő időszakra, illetve a forradalmat megalapozó ideológiára, a felvilágosodás időszakra tehető. A régi feudális rend kritikája, illetve a természetfilozófia kialakulása (nem fogadom el azt, amit nem látok és meg nem tapasztalok) nemcsak a társadalmi-gazdasági rendszer megváltozását hozta magával, hanem a középkorban oly jellemző vallási azonosságtudat felváltását a nemzeti hovatartozásra. Így lett a XIX. század vezető politikai eszméje a nemzetállam, s ezáltal az államok legfőbb feladata a nemzetépítés. Az állam nélküli népek ekképpen találtak ideológiát az államalakítás lehetőségére, nemzeti alapon egységbe kovácsolni szétszórt erőiket.

A nemzetállam eszméje magával hozta a nacionalizmus ideológiáját is. A nacionalizmusnak, mint a csoportidentitás egyik fontos tényezőjének a kialakulását John Stuart Mill elsősorban az indulatokhoz és érzelmekhez, a kollektív büszkeséghez és megalázottsághoz, boldogsághoz és sajnálathoz kötötte. Az identitás alatt „a nyelv, az irodalom és bizonyos mértékig a faj és az emlékezet azonosságát” értette [Freeden, M., 2008., 12.o.]. Szabó István történész a néphez való tartozás egyik kritériumaként a közös élményt, a sorsszerűséget jelölte meg. Ehhez azonban olykor társította a faji eredetet, a közös vérségi leszármazás szempontját is [Erős V., 2005, 48. o.]. Akárhogy is nézzük, a nemzetépítés stratégiája, sőt a nacionalizmus ideológiája is választható, de nem nevezhető identitásnak. A nemzeti-ség viszont identitás, de nem választás kérdése [Freeden, M., 2008, 12. o.].

Az identitás kérdése általában a feszült társadalmi helyzetekben jelenik meg élesen. Rendezett gazdasági-politikai viszonyok esetén a különböző azonosságtudattal rendelkező csoportok egymás melletti élete békés, az identitásnak nincs különösebb jelentősége. Sokkal nagyobb a tolerancia, a különbözőség elviselésének tűrőképessége. Feszült helyzetben a belső probléma átvetődhet a társadalmon belül egy vagy több kisebb közösségre, mint a problémák okozójára, s általában a legkisebbekre és legvédtelenebbekre. Akár a zsidósággal a múltban vagy a nemzeti kisebbségekkel minden korban ez gyakran történt és történik. A nemzeti identitás megjelenése tehát még két jelentős dologhoz kapcsolódik – bár nem kizárólagos

oka annak meglétének –, s ez a kisebbség és a veszély tudata. Mindkettő bátorságot hordoz magában, összekapcsolja a kettőt. Kisebbség és veszély esetén sokan változtatnak nemzeti hovatartozásukon, vagy a menekülést választják. Kérdés, hogy az új identitást választók valóban rendelkeznek-e azonosságtudattal vagy csak magyarázattal? A veszély, amely elsősorban a kisebbségi létből adódik, megacélozhatja az identitást, bár annak eredményére nem ad garanciát. Az erősebbé váló nemzeti identitás átvitt vagy teljes értelemben az életösztönhöz kapcsolható: attól való félelem, hogy fizikai lényünk vagy szellemi kultúránk megsemmisül. A jelenben látni, hogy a múltunk eltűnik, s a jövő nem a miénk.

A középkori Lengyelország példáján keresztül megvizsgálhatjuk az identitást és az előzőekben felvetett gondolatokat. Egy olyan nagy és erős ország, mint Lengyelország a XVIII. század végére elveszíti önállóságát és megszűnik létezni. A három ország (Poroszország, Oroszország és a Habsburg Birodalom) közötti felosztásokat követően a lengyelek más-más államokban kisebbségekbe kerülnek. A cél tiszta és világos: visszaállítani a független Lengyelországot. Míg a középkori lengyel állam a nemességére támaszkodott, addig a XIX. században lezajlott, de különösen az 1830–1831-es felkelésben bebizonyosodott, szükség van a parasztságra, vagyis az egész lengyel nemzetre. Véraldozatos tapasztalatok árán alakult ki a lengyel nemzet, amely nem létezett akkor, amikor még volt saját állama (legalábbis a mai nemzettudatnak megfelelően).

A csehek, akik már korábban elveszítették függetlenségüket, illetve államiságukat, a XIX. század első felében éppen a korábbi államiságra és történelmi nagyságra hivatkoztak. Nagyban hozzájárultak ehhez azok a cikkek, tanulmányok, irodalmi és történelmi művek (például František Palacký írásai a huszitizmusról és *A cseh nemzet története* című munkája), amelyek megismertették és terjesztették a nemzeti büszkeséget [Wandycz, P. S., 2004, 134. o.]. Nemhiába nagyon sok népnél – nemcsak a cseheknél – az első nemzetben gondolkodó személyeket a nemzeti öntudat ébresztőinek nevezik. A nemzeti ébredés vagy újjászületés sajátos, kelet-európai formája lett az etnikumból a nemzetté válásnak [Niederhauser E., 2001, 12. o.].

A történelmi múlt szerepének a fontossága a nemzeti identitás kialakításában minden népnél megtapasztalható. A nagy történelmi érdeklődés jelentős mértékben összefügg egy-egy népcsoport adott helyzetével. Ormos Mária szerint a múltban kapaszkodót, igazolást és magyarázatot keresnek a bizonytalan, aggódó és fenyegetett közösségek. Elsősorban akkor történik ez, ha valamilyen okból hátrányt szenvedtek, igazságtalanságban volt vagy van részük, s azok ellen tiltakozni akarnak. A történelmi kutatások arra is irányulnak, hogy a történelmi igazságtalanságok esetén: „...a kereső megtalálja azokat az ellensúlyokat, amelyek ismeretében őt és népét, nemzetét tisztelni lehet” [Ormos M., 2003, 13. o.]. A nemzeti történelem idealizálásából alakult ki a romantikus nacionalizmus. Míg nyugaton az abszolút állam nemzetet összekovácsoló, homogenizáló szerepe érvényesült, mint Angliában és Franciaországban, addig az önálló államiságot nélkülöző közép- és kelet-európai népek a romantika művészi és eszmeáramlatával kívülről kapták a nemzeti eszmét [Berend T. I., 2001, 4. o.]. Meg kell azonban jegyezni, hogy az eltorzított történelmi múlt rendkívül veszélyes lehet, mert ellenséggé válhat. A nemzeti büszkeség akár nemzeti gyűlöletté formálódhat, a másokhoz képest tudata másokkal szembenivé alakulhat át.

A magyar társadalomban szintén a XVIII. század végén és a XIX. század elején kezd kialakulni az egységes nemzet megteremtésének erőteljes igénye. A korábbi állapotot a magyar nyelv rendkívüli kifejezőképessége is ábrázolja: míg a nemes az nemzeti (nemzethez tartozó vagy inkább nemzetet alkotó), addig a paraszt nemtelen (nemzethez nem tartozó). Az európai példák és különösen Kölcsey országgyűlési beszédei figyelmeztettek annak idején, hogy az uralkodó hatalom kihasználja a társadalmi-gazdasági helyzete miatt elégedetlenkedő parasztságot a politikai helyzetét nem megfelelőnek ítéelő nemességgel szemben. Innen adódtak az 1832–1836. évi országgyűlések jobbágyfelszabadítást szorgalmazó elbukott törvényjavaslatok is. A Magyarországra vonatkozó nemzetfogalmak szintén a reformkorban alakultak ki: államnemzet és kultúrnemzet. Az államnemzet az akkori Magyarország összlakosságát, míg a kultúrnemzet a magyarul beszélő lakosokat jelentette. Utólag visszatekintve, ez az ideológia egy sokkal visszafogottabb nézetet képviselt, mint a nemzetállamiságot megteremteni akaró törekvések. Igaz, történetek kísérletek az asszimilációra, s ezen belül az iskolai nyelvterjesztésre a XX. század elején, amitől akkoriban nagyon sokat vártak. Amikor azonban más európai országokban a nemzetiségek erőteljes asszimilációja folyt, addig a magyar állam csak a nyelvi asszimiláció kezdeti feltételéig jutott el, s az iskolai rendelkezések a legtöbbször nem is léptek életbe [Erős V., 2005, 53. o.]. A magyarok esetében – minden reformtörekvés ellenére – egy állapot, a történelmi Magyarország megőrzése volt a fő cél, azaz nem ment túl a hagyományosságon és a folytonosságon.

A nemzetállam megteremtésére irányuló törekvések valami újat akartak, átütőt és felrázót, ami minden fejlődés alapja. Például szolgált erre a XIX. század második felében létrejött német és olasz állam. A nemzetállamok kialakítását célul állító népek sokkal nagyobb fejlődést értek el nemzeti tekintetben, mint a magyarok, és jobban is alkalmazkodtak a kor politikai ideológiáihoz, ha ez nemzeti toleranciában, amely a békés együttéléshez fontos, nem is nyilvánult meg. Trianont követően a nemzet helyzetére és állapotára a magyar társadalom megfelelő megoldást – sem akkor, sem azóta – nem talált. Az anyaországi társadalom nem tudott mit kezdeni a határokon kívül rekedt, nemzeti kisebbséggé vált nemzetrésszel. Egyfajta bizonytalanság tapasztalható ma is abban a tekintetben, mihez fűződik közvetlen kapcsolatuk – a határon túli magyarsághoz, a leszakadt területekhez, mindkettőhöz vagy esetleg egyikhez sem. Míg egyfajta nosztalgikus és historikus kötődés jellemzi az anyaországi magyarságot a történelmi Magyarországhoz, addig a legfontosabb problémákat a határon túliak tekintetében a többség nem látja, nem érti vagy félreértelmezi. A „nyelvharc” például nem a többségi nemzetek elutasítását és közeledésük visszautasítását jelenti, hanem minden kisebbségi-közösségi (kulturális, gazdasági, politikai), valamint a személyes önmegvalósítás alapja is egyben. A jelenlegi magyar állam a problémák megoldását a nemzetközi politikai helyzet pozitív alakulásától teszi függővé – ami lényegében mindig így volt egy kis nemzet esetében –, de ennek megoldása végett nemzetközi és nemzeti érdekből cselekszik. Azok a népek, amelyek létrehozták saját államukat a XIX–XX. század folyamán, minden külpolitikai tevékenységükkel nemzeti egységre törekedtek. Míg a magyar történelem a határon túli magyarságot sok esetben hozzáadott szükségessékként kezeli, addig a fiatal államok történelemoktatása egy határokon átívelő egységes nemzetképet mutat be. Ha tehát a nemzeti egységtudat elsősorban a XX. században létrejött államok lakossága esetében nem is mindig erősebb, a nemzeti-politikai tevékenységük sokkal határozottabb.

Vajon a nemzeti állam kialakításának eszméje teljes sikert aratott és az államalkotó ideológiák között még ma is a legjobb? Nem valószínű, hiszen minden folyamatosan változik és a fejlődés lényege is maga a változás. Jelentős történelmi és filozófiai kérdés egyaránt, hogy a történelem alakulása változtatja-e az eszméket vagy az eszmék fejlődése változtatja a történelmet. Ha a klasszikus nemzetállamra, Franciaországra gondolunk, amely több ország számára példaként szolgált, akkor kijelenthető: nemzetállam nem létezik. Nem azért, mert a saját nemzetét pozitív értelemben magasabbra helyező, de a másik jogait elismerő és tisztelő gondolkodás elavult volna, hanem azért, mert eltorzítva, a gyakorlatba átültetve sokan összekeverték az egységet az egyformasággal. Az államoknak – s lényegében minden közösségnek – szüksége van a különbözőségekre, vagy saját nagyságának hirdetésével ön maga számára teremti azt meg. Korszakunkban ezt elsősorban a nyugat-európai modernkori bevándorlás támasztja alá. Soha nem az egyformaságban, hanem a változatosság egységében rejlett az államok ereje.

A nemzetállamiság kérdését tovább vizsgálva felvetődik az is, vajon mennyire lehet univerzális egy államalkotó eszme. A történelemre visszatekintve az az érzésünk támad, hogy a jelentős késéssel átvett, illetve alkalmazott gondolatok olyan helyen, amely nem az adott eszmének a hazája, teljesen más kulturális-gazdasági környezetbe illesztve, jelentős torzuláson megy keresztül, és az eredeti célokat nem tudja megvalósítani, de még a célhoz vezető út is rendkívül áldozatos és rengeteg szenvedéssel jár. A nemzetállam megteremtése esetében ez elsősorban a kisebbségek jogainak elvesztését jelenti, amely mindenféle konfliktusok alapjává válik. Éppen ebben az esetben cáfolja meg önmagát a nemzetállamiság eszméje, hiszen kialakulásának alapja a demokrácia és a liberalizmus. A nemzetállam esetében az alapelvek lényegesen sérülnek, hiszen egyedül a többségi nemzethez tartozó állampolgári identitást ismerik el közösségi elvnek [Glatz F., 1992, 20–21.o.].

Az új, erőteljes és haladó eszmék elterjedésekor a közösségtudat is változik. Mindez nem azt jelenti, hogy a korábbi identitástudat eltűnik. Korántsem, azok nagyon sokáig és erőteljesen hatnak, függően egyes emberi közösségek nyitottságától, mentalitásától, kulturális felfogásától, sőt, akár egy későbbi korban újból nagyobb hangsúlyt kaphatnak. Az idő múlásával inkább csak azok a gondolkodásbeli határok mosódnak el, amely a korábbi eszmék uralkodása idején a különböző csoportokat elválasztotta, miközben új gondolatok lesznek egyre fontosabbak, s azok egyben a fejlődésnek is biztosítékává válnak. A különböző identitások egy merev társadalmi rendben elválasztanak, nyitottban és toleránsban összekapcsolnak csoportokat.

A nyitott közösség egyben sokrétegűséget is jelent, bár a nyitottság és a sokrétűség nem áll egyenes összefüggésben. A heterogén csoporton belül a nemzeti identitás átfedésekkel működik. Az egyén tagja más közösségeknek is, amelyek részben adottak (család, vallás), részben választottak a mindennapi tevékenység révén (munkahely, sport, kultúra), s azoknak különböző nemzetek képviselői is tagjai lehetnek. Ezek mindenképpen hatással vannak a gondolkodásra, s bizonyos mértékben az identitást is befolyásolják.

A mai nyugat-európai nemzeti önazonosság jelentős változáson ment keresztül különböző hatások következtében. Ilyenek voltak például a háborúk, amelyeknek kiváltó okai között nagy szerepet játszott a nemzeti fensőbbesség tudata is. A világháborúk és az azt követő területi átrendezések Európa keleti felén

csak lehetőséget adtak a nemzetállamok megteremtésére, így a nemzettudat realizálódására (és nem a jelenlétére) Nyugat-Európához képest később került sor. A nyugat-európai országok a háborúk következményeiből levonták a kétségtelen következtetést: már nem Európáé a vezető szerep a világon, s a fegyveres konfliktusokkal elsősorban önmagát semmisíti meg. A bipoláris világ fennállása – amely egyben az európai államok másodrendűségét jelentette a nagyhatalmak mögött – jelentős mértékben közelítette egymáshoz az államokat. A közgondolkodás megváltozása azonban nem csak a politika szintjén következett be és annak átértékelődését vonta maga után. Az európai egységtörekvések következtében megnyitottak a határok, ami az egyén számára is nagyobb mozgásteret és kapcsolatteremtési lehetőséget biztosított. Az utóbbi évtizedek kommunikációs fejlődése és az információáradat, valamint annak felhasználása az egyéni gondolkodást is jelentősen megváltoztatta. Mivel a változások – lényegében a szemünk láttára – zajlanak, még nem látjuk át teljesen a következményeit, az azonban egyértelmű, hogy hatásuk jelentős. Míg a közgondolkodás színvonala hanyatlik, addig az egyén számára az önmegvalósítás válik egyre fontosabbá. Ez többek között azt is jelenti, hogy az egyén eltávolodik a mindent maga alá gyűrő állami, állampolgári besorolástól és mindinkább tudatosan válogat, elhelyezi magát a közösségben. A kapcsolatrendszerek kiteljesedése lehetőséget nyújt az egyén számára az uniformizált rendszerből való kitörésre. A lényeg azonban az, hogy a közösség különböző formái is (vallási, kulturális, nyelvi-etnikai) egyre nagyobb teret és elismerést nyernek a nemzeti-állampolgári mellett [Glatz F., 1992, 20. o.].

Ma már a nemzeti azonosság a kontinensünk nagy részén egyfajta kulturális közeg megőrzését jelenti egy nagyobb közösségen belül, amely az európaiságot jelenti, de ami nem egyezik meg a XIX. századi magyar kultúrnemzet fogalmával. Az Európai Unió a sokrétűség megőrzése végett fokozott figyelmet szentel a nyelvek védelmének, amit az Európai Tanács 2002. február 14-i határozatában a következőképpen fogadott el: „...minden európai nyelv kulturális értéke és méltósága egyenlő, és ezen nyelvek mindegyike szerves részét képezi az európai kultúrának és civilizációnak” [Cowderoy N., 2004, 16. o]. Ennek még akkor is nagy jelentősége van, ha a nyelvi azonosulás még nem feltétlen esik egybe a nemzeti hovatartozással, de annak mégis egy alapvető feltétele. Az európaiság nagyobb közösségi viszonya más kontinentális közösségekkel szembe vagy mellé helyezi magát. Ebben az értelemben már nem felel meg a XVIII–XIX. században kialakult nemzeti-állampolgári eszme, amely kizárja vagy magába olvasztja a másságot nemzeti szinten. A mai nemzetállam-építés tehát egy elavult ideológia alkalmazása államépítés terén, amely akaratlanul is gátolja az európai integritás lehetőségét.

Megtartható-e a nemzeti identitás kisebbségben? A történelemben pozitív és negatív esetekre egyaránt találunk példákat. Egy biztos, a nemzeti identitás megtartása nem feltétel nélküli, és ha nem is mindenben, de elsősorban az adott közösségen múlik. Természetesen a kisebbségi helyzetek lényegesen különböznek egymástól az államok politikai, gazdasági helyzetétől és a történelmi múltból adódóan. Azonban a kis közösségek léte elképzelhetetlen a nyelv, a hagyományok, a történelem megőrzése, valamint egy elérhető jövőkép nélkül. A múlt és jelen összekapcsolása, az első három fogalom jelentése, azok fontossága nem szorul magyarázatra. Ezeknek az állandó értékeknek az alapja és a továbbvivője elsősorban a család, az iskola és az egyház. A jövőkép viszont azért elengedhetetlen,

mert nem csupán reményt és bizonyos fokú biztonságot nyújt, hanem a fejlődés alapfeltétele. Amint már említettük, a veszély a közösséget összefogásra biztatja, viszont a megmaradáshoz nem elegendő az állandó önvédelem. Másrészt a pozitív és elérhetőnek tűnő jövőkép az összetartozás biztosítéka is lehet. Egy társadalmon belül a kisebb közösségek számára úgy tűnhet, hogy csak az elzárkózás mentheti meg az identitást. A bezártság azonban a fejlődést is konzerválja, s a XXI. században egyre elképzelhetetlenebb a közösségi izoláció téves gondolata. A nyitottság bizonyos fokú alkalmazkodást is jelent a többségi közösséghez. Az alkalmazkodás azonban nem lehet egyenlő az asszimilációval. Mivel meg kell tanulni a többség nyelvét és kultúráját, a sajátot pedig feltétlenül ismerni és ápolni kötelesség, ezáltal alapvetően csak a nagyobb tudás a megmaradás feltétele. Tenni önmagáért csak olyan közösség képes, amely büszke önmagára és elismeri mások értékeit. Ha az alkalmazkodás kedvéért a kisebbség felad valamit az értékeiből, akkor azt meg sem érdemli. A közösség önfeladása egyéni szinten történik, még akkor is, ha az tömeges. A többségi társadalom pillanatnyi tetszését nem szabad összetéveszteni az elismerés hosszú távú fogalmával, mert elsősorban az egyén emberi, s általa a közösség alapvető értékei lesznek kevesebbek, ami sem a többség, sem a kisebbség javát nem szolgálja.

IRODALOM

- Berend T. Iván: Romantika, nacionalizmus, modernizáció. *História*. 2001/3.
- Cowderoy Natália (2004). A nyelvkérdés az Európai Unió intézményeiben. Az Európai Unió és a nyelvek. Szerkesztette: Balázs Géza és Grétsy László. Budapest.
- Erős István: Asszimiláció és retorika. Szabó István: A magyar asszimiláció című munkájának rekonstrukciója. Debrecen, 2005.
- Freeden, Michael: Szabadság és identitás. *Magyar Tudomány*, 2008/01. <http://www.matud.iif.hu/08jan/03.html>
- Glatz Ferenc: A kisebbségi kérdés Közép Európában tegnap és ma. *História*, 1992/11.
- Hornby A. S.: *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. OUP, Oxford, 2007.
- Niederhauser Emil: Etnikumból nemzet. A nemzeti ébredés kora Kelet-Európában. *História*. 2001/3.
- OED: *Oxford English Dictionary*. On-line: <http://www.oed.com>
- Ormos Mária (2003). *A történelem és a történettudományok*. Budapest.
- Wandycz, Piotr S. (2004). *A szabadság ára. Kelet-Közép-Európa története a középkortól máig*. Budapest.